

KARAKTERİSTİK BİR DEĞER OLAN GELENEKSEL TÜRK EVİ'NİN OLUŞUMUNU BELİRLEYEN UNSURLAR VE BU EVLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Yüksel GÖĞEBAKAN^{1*}

¹: İnönü Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Resim Bölümü, Malatya.

Özet

Toplumun ekonomik ve politik yaşantılarının yapılanması ile içinde taşımış olduğu teknolojik imkanları ve kültürel/sosyal eğilimlerini yansıtan çevre, toplumların yaşanmışlıkları hakkında önemli ipuçları verirken aynı zamanda geleceğin kültürel yapılanmasının nasıl olacağı bakımından da önemli göstergeler ortaya koymaktadır. İçerisine iklim, coğrafya ve topoğrafik oluşumların da dahil edildiği fiziksel çevre ve ona bağlı olarak şekillenen kültürel çevre, her toplum için ciddi önem taşımaktadır. Bir taraftan Orta Asya'nın coğrafi ve iklimsel yapısının yanında kültürel dinamiklerine göre şekillenen, diğer taraftan da Anadolu'daki çevresel ve kültürel unsurları içerisinde barındıran geleneksel Türk evi, dünya konut mimarisi bakımından özgün, zengin, niteliksel bakımdan yetkin, estetik açıdan ise güzel bir görünüme ve bunların yanında tarihsel bir derinliğe sahiptir. Uzun bir süreç içerisinde oluşan ve her dönemdeki kültürel değişimleri içerisinde taşıyan ve zengin maddi kültür unsuru olan geleneksel Türk evi, gelecek nesillere kendi zengin kültürlerini tanıtmaya bakımından önemli bir misyona sahiptir. Bu çalışmada karakteristik bir nitelik taşıyan zengin geleneksel Türk evinin mimari yapılanmasının oluşumunu belirleyen unsurlar ayrıntılı olarak ele alınmış ve aynı zamanda mimari yapıların fiziksel/işlevsel oluşumları, yapı malzemeleri, peyzaj değerleri, cephe yüzeyleri ile estetiksel zenginlikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mimari, Geleneksel, Türk Evi, Tarihi Değer, Mimari Estetik

FACTORS THAT DETERMINE THE FORMATION OF TRADITIONAL TURKISH HOUSE HAVING CHARACTERISTICS VALUE AND GENERAL FEATURES OF THESE HOUSES

Abstract

While the environment, reflecting technological opportunities and cultural / social trends with the structure of economic and political experiences of the community gives important clues about the experiences of the society, it also reveals an important indicator in terms of how cultural structure will be in the future. The physical environment including climate, geography and topographic formation and cultural environment being shaped depending on physical environment have crucial importance for every society. Traditional Turkish house, on the one hand shaped by Central Asia's geographic and climatic conditions beside its cultural dynamics and on the other hand integrating environmental and cultural elements in Anatolia, has unique and rich appearance in terms of the world residential architecture, excellent appearance in terms of quality and beautiful appearance in terms of aesthetics and as well as a historical depth. Traditional Turkish house, being formed in a long process and including cultural exchange in each period and being a component of rich material culture, has an important mission in terms of introducing their own rich culture to the next generation. In this study, factors that determine the formation of traditional Turkish house having characteristics value have been discussed in detailed and at the same time physical/functional formations,

* Yazışma yapılacak yazar: yuksel.gogebakan@inonu.edu.tr

Makale metni 26.11.2015 tarihinde dergiye ulaştırılmış, 05.06.2015 tarihinde basım kararı alınmıştır.

construction materials, landscape values, facade surfaces and aesthetic richness of architectural structures have been tried to put forward.

Key Words: Architecture, Traditional, Turkish House, Historic Value, Architectural Aesthetics

1. Giriş

İtalo Calvino “Görünmez Kentler” adlı anlatısının V. Bölümünü şu epilogla noktılıyor.

Marco polo, tek tek her taşıyla bir köprüyü anlatıyor.

- *Peki, köprüyü taşıyan taş hangisi? Diye sorar Kubilay Han.*
 - *Köprüyü taşıyan şu taş ya da bu taş değil, taşların oluşturduğu kemerin kavisi, der Marco. Kubilay Han sessiz kalır bir süre, düşünür. Sonra ekler:*
 - *Neden taşları anlatıp duruyorsun bana? Beni ilgilendiren tek şey var o da kemer.*
- Marco cevap verir:*
- *Taşlar yoksa kemer de yoktur (Özdenören, 2009).*

İnsan yeryüzünde belirlediğinden bu yana, çevresiyle ilişkilerinde değişik aşamaların yaşandığı bir süreci devam ettirmiş, çevre konusundaki güçsüzlüğünden dolayı, çevreyi denetlemeye çalışmış daha ileri bir aşamada ise bu çevre üzerinde bir egemenlik kurmaya çalışmıştır. Özellikle neolitik çağın sonunda kentlerin ortaya çıkışı ve bundan önce yaşamlarını sürdürecekleri özel mekanlar olarak konut oluşturma anlayışı, insanın çevresini denetlemesini ve ona biçim vermesini de önemli ölçüde belirlemiştir (Keleş ve Hamamcı, 2002). İşte insanoğlunun doğal bir gereksinimi olan koruma içgüdüsüne yanıt olarak başlayan mimari, tüm canlılarda var olan sığınmak, örtülü bir yere girmek, saklanmak ve bir yuva yapmak olan evrensel ve doğal olguların insan ölçekli yansıması olarak değerlendirilir. Bu koruma içgüdüsüne ait yapılanma sadece insanoğluna has bir olay olmayıp, tüm canlılarda da kendini gösteren bir durum arz etmektedir. Nitekim arıların, kuşların, karıncaların, kunduzların ve daha pek çok canlının oldukça gelişmiş bir yapıım sürecine dayanan ilginç biçimli yuvaları vardır. Büyük cüsseli canlılar içerisinde ise sadece insanlar, toplumsal evrimlerinin belirli bir aşamasında, büyük ölçüde bir yapı üretimini gerçekleştiriyor (Kuban, 1992). Yerleşme birimleri, hangi çağda olurlarsa olsunlar, onları kuran toplumların ruhsal ve maddi hayatlarını yansıtır. Toplumsal örgütlenme, politik yapı, ekonomik sınırlar, sanatsal ve teknik olanaklar, üretim-tüketim biçimleri ve ulaşım türü, insan yerleşmelerinin niteliklerini ve biçimini tanımlarlar (Günay ve Selman, 1994). Toplum olarak örgütlenmiş olan insanların karşılıklı ilişkilerinin gerektirdiği eylemler yapı gereksiniminin niteliğini belirlemektedir: Aileye ev, ölümler mezar, dinsel eylemler için tapınaklar yapılıyor. Böylece yapının işlevi en geniş anlamı ile, sosyal örgütlenmenin ifadesi olmakta, bu örgütlenme yapı tiplerini doğurmaktadır. (Kuban, 1992).

Mimari yapılar hiçbir bireyin yaşam içerisinde kayıtsız kalamayacağı bir yapıya sahiptir. Çünkü yaşamın her alanında, uyurken ya da uyanık iken devamlı mimari yapılar ile iç içe yaşamaktayız. Birey, resim, heykel, seramik ya da grafik gibi sanatsal oluşumlardan kaçabilir, ancak mimari her zaman insan yaşamını, dolayısıyla davranışlarını, şekillendirir ve ruhsal durumunu etkiler. Yapılar yalnızca insanı çevresel etkenlere karşı koruyan bir kalkan değil, aynı zamanda insan etkinliğinin fiziksel bir kaydı olarak, kültürel bir kanıttır. Bu kültürel kanıt olma özelliği bir konut mimarisinin oluşumundaki belirleyici en önemli unsurlardan birisidir. Nitekim evlerin bahçeleri, yolları, sokakları ve komşuluk ilişkisi, sosyal merkezlere olan mesafesi tamamen bu kültürel yapıyla ilintilidir.

Bir iklim için gerekli olan herhangi bir unsur, farklı şartlardaki bir durum için uygun olmayabilmektedir. En basit şekli ile inanç sistemleri farklı olan toplulukların yapılanma biçimleri de farklı olacaktır. Bir Müslüman evin planimetrik organizasyonunu, ailenin yapısı, çocukların eğitimi, kültürel amaçları, yaşlılara saygı ve mahremiyet şuuru belirleyecektir. Başka bir inanç sistemine bağlı olanlarınkini ise o inanç sistemi içerisindeki değerler oluşturacaktır. İnsanın kozmolojik idraki ve inançları, davranışlarında yansıyan psikolojik tavırlarının karakteristiğini tanımlar ve tayin eder. İnsana has olan sadelik, yumuşaklık, tevazu, çekingenlik ve mahcubiyet, vahşilik, kısıtlama, nezaket, zevk, umut, dindarlık ve benzeri duygular herhangi bir esere biçim

ifadeleri olarak geçer. Theodor Lipps bunun adına özdeşleyim, Hegel ise tinin madde de şekil bulması demektedir. Yani insana has duyguların bir nesnede şekil bulmasıdır. Bunun adına "sanat" da denilmektedir (Tunalı, 1984).

Nikolas Pevser bir bisiklet sundurması ile Lincoln Katedralini birbirinden ayırırken, birincisinin yapı, ancak ikincisini ise mimari olarak tanımlamaktadır (Roth, 2006). Demek ki her yapı mimari bir eser olamamaktadır. Turgut Cansever (2009) "kararların ürünü olarak yalnızca maddi, teknolojik ve biyo-sosyal varlık düzeyleriyle sınırlı olan bir bina, teknolojik bir muvaffakiyet olmaktan öteye geçemez ve bir mimari eser hüviyetini kazanamaz" demektedir. Çünkü mimari, varlığın bütün yönlerini kucaklayan bir disiplindir. Mimari, insani değerlere ait taşımış olduğu duygulardan dolayı, tasarıma dahil edilen irrasyonel kararları içerir. Bu yönüyle mimari yapılar sessiz bir iletişim biçimi olup, onu üreten kültürün sessiz bir kayıdır.

Mimarinin önemli yanlarından bir tanesi de taşımış olduğu simgeseliktir. Herbert Read sanat için "simgesel bir söylem tarzıdır ve simgenin olmadığı, dolayısıyla da söylemin olmadığı yerde sanat yoktur" demektedir. 1920'den beri mimarlar, yeni yapı teknolojilerini kullanarak özgün formlar icat etmek ve yapıların barındırdıkları işlevlere uygun yeni simgesel temsiller uydurmakla uğraşmışlardır. Burada işlevselliklerle simgesellikler arasında değer ayrımı arayışı içerisine girmişlerdir.

Farklı yapı tiplerindeki yararlılık ve simgecilğe verilen önem farklılık göstermektedir. Bir garaj ya da fabrika mimarisinde yararlılık yüzde 90 gibi bir değere sahip iken, simgecilik yüzde 10 civarındadır. Bir anıt ya da kilise mimarisinde simgecilik yüzde 90 ya da 80 gibi bir değerde iken yararlılık yüzde 10 ya da yüzde 20 civarındadır. Şirket binalarında simgecilik yüzde 60, yararlılık yüzde 40; kütüphane mimarisinde ise simgecilik yüzde 50, yararlılık yüzde 50 bir değere sahiptir (Roth, 2006: 38). Dolayısıyla önce mimari yapının hangi amaç için inşa edileceği kararlaştırılmış, ona göre planlar oluşturulmuştur. Herhangi bir amaç için inşa edilen yapının inşa edildikten sonra başka amaçlar için kullanılması mimari yapılara karşı yaklaşımlardaki ciddiyetsiz ve saygısızlık göstergeleri olarak değerlendirilebilir. Ülkemizde bunun çok sayıda örneklerini bulmak mümkündür. Okul olarak inşa edilip mal müdürlüğü binasına, karakol olarak inşa edilip okul binasına çevrilen örneklere sıkça rastlanmaktadır. Mimari yapılanmalar içerisinde insanları en çok da ilgilendiren konut mimarisidir. Çünkü hemen hemen her insanın kaldığı, yaşamını devam ettirdiği bir evi vardır. Bu ev onun özeldir. Avşar Timuçin evin bu özel yönün insan yaşamındaki önemini şöyle ifade etmektedir: "...kentle de çok sıkı bağım kalmadı, kaça kaça eve sığındım, evden başka kaçacak yer yok. Ahlak bozukluğunun büyük boyutlara ulaştığı bir toplumda en güzel yer evimizdir gibi geliyor bana" (URL-1, 2014).

Orada başka mimari yapılarda olmayan bir mahremiyet söz konusudur. Dinsel mimariden farklı olsa da insanlar için kutsi bir yönü vardır. Onun için ev toplumların yaşamında çok önemli bir yere sahiptir. Ev insanın yaşadığı fiziksel bir ortam olarak toplumsal bir ünitendir. Bu tek üniteler bir araya gelerek kentleri oluşturmaktadır. İnsan ise bu ünite içerisinde yaşamını sürdüren, düşünen, kültür sahibi, teknolojiyi kullanan, hayatın zorluklarını göğüsleyen bir varlıktır. Bir kent silüetinin içerisinde bir araya gelmiş ev görüntüleri doldurmaktadır. Kentin maddi dokusu evle oluşur. Kentin sokakları demek karşılıklı olarak sıralanmış evlerin arasındaki geçitler; kentin meydanı ise evlerin aralarında oluşturmuş oldukları boşluklardır aslında. O halde bir kentin anlaşılması kent içerisindeki evlerin kavranmasıyla direk ilgilidir. Ev, insanın içinde saklandığı, kendini savunduğu bir yer değil, kendisini ve dünyayı temsil ederek doğayı tahakküm altına alan öznenin benliğini ortaya koyduğu bir yerdir. Ev işlevseldir. Çok sayıda insanı içinde barındıran bir yer olmaktan ziyade, taşıdığı potansiyel ve toplumsal değer içinde insanın özgür kimliğinin mekanı konumundadır (Masiero, 1999).

Ev, şehri oluşturan en önemli yapı taşı olarak, insanın barınma zaruretinin biri ürünüdür. Aynı zamanda ailenin yaşama çevresi ve insandan insana ilişkilerin ve aileler arasındaki ilişkilerin oluşmasında yaşanan gelişmelerin de ilk aşamasını teşkil eder. İnsan evinde doğar, büyür, ekonomik faaliyetlerde bulunur ve yaşamının büyük bir çoğunluğunu da burada geçirir. Onun özeli ve kutsalı olan bu küçük birim, insanın içinde yaşadığı fizyolojik, kültürel, sosyolojik, psikolojik ve ekonomik ihtiyaçların karşılandığı bir yapıdır (Karpuz, Tarihsiz).

Evin insan hayatına ilişkin özellikleri:

1. Ev fizyolojik bir ortam olarak canlı bir varlık olan insan için yapı faaliyeti, en yakın anlamıyla maddesel bir çevre yaratma faaliyetidir. Oluşturulan bu maddesel çevre korunma içgüdüsünün bir gereği olarak, çevrenin coğrafi şartlarına ve dış tehlikelere karşı oluşturulan bir yapılanmadır. İnsan tarafından bu

mekan ihtiva edilirken sıcak, nem ve soğuk gibi iklime bağlı ihtiyaçlar; görsellik ve konfor ihtiyacı; temiz hava ve su gibi sağlığa yararlı ihtiyaçlar; aydınlatma ve fonksiyonellik dikkate alınarak oluşturulur.

2. Ev kültürel bir ortamdır: İnsanın yaşama biçimi, çevreye bakışı ve çevreyi kullanışı, sahip olduğu maddi ve manevi değerleri kültür kapsamına girmektedir. Yapı, sosyo-kültürel çevrenin oluşturduğu bir unsurdur. İnsanın sahip olduğu değerler, imgeler ve yaşam biçimi kullanmış olduğu yapıya yansırken, aynı zamanda yapıyı da sosyo-kültürel bir eleman haline getirir. Konutun, insana ilişkin fizyolojik, kültürel ve toplumsal özelliklerinin yanı sıra estetik bir değeri de bulunur. Bu estetik değer kültürle bire bir ilişki içerisinde (Karpuz, Tarihsiz: 6).

Günümüz kent mimari unsurlarının tasarımı, mevcut kültürel yapısının bir yansıması olarak içselliğini kaybetmektedir. Yeni kentlerdeki sokakla binaların bağlantısı koparılmıştır. İnsanlar sokağı kullanmalarına rağmen eskisi gibi evlerin sokaklarında oynayan çocuklarına rastlanmıyor. Eskiden olduğu gibi sokakla evin, sokakla çocuğun, sokakla ebeveynin ilişkisi dostça olmaktan çıkmış, hasmane, düşmanca bir tavır alışa dönüşmüştür.

Günümüz kentlerinde insanlar bu kentlerle ve bu kentlerdeki evlerle ilişki kuramamaktadırlar. Bu kentlerde yaşayan insanlar orayla ilintili hatıralardan yoksunluğun boşluğunda sallandıkları gibi, kentler de kendi mekanlarından irtibatsız bulunma halinin boşluğunda sallanıyor.

3. Ev, içinde barındırdığı aile ile cemiyetin en küçük ünitesi olarak insanın duygu ve düşünce dünyasını geliştirip biçimlendiren sosyolojik bir ortamdır. İyi ve kötü, doğru ya da yanlış davranışlar, dini bilgiler, güzel ahlak ev denilen mekanda öğrenilirken, bu mekan aynı zamanda insanın hem madde hem de mana alemini tanıdığı yer olarak önem kazanır.

4. Ev psikolojik bir ortamdır: Konut fiziksel bir barınak olduğu kadar, duyguların, düşünce yapılarının, sosyal süreçlerin anlatıldığı kültürel anlamı olan eylemler içinde elverişli bir ortamdır. İnsan bir mekan içerisinde yaşarken o mekana ve mekan içerisindeki nesnelere sosyal açıdan bir anlam yükler. Yapının kullanımı ve ona yüklenen anlam boyutu bir bütünlük içerisinde. Bu anlam, simgesel bir davranış biçimi ya da nesnenin doğrudan veya dolaylı olarak işaret ettiği ya da belirttiği, toplumsal kabul görmüş ve toplumsal bellekte yerleşmiş duyumdur. Örneğin kapı kullanılmak için yapılmış bir nesne olmasının yanında ona yüklenen anlam ise gizlenme ve korunma duygusudur (Karpuz, Tarihsiz: 7).

Ev kendiliğinden insani bir özellik taşır: evin katları vardır: alt katı, üst katı, mahzeni ve bir çatı aralığı... Ağaçlı bir bahçe ya da avlu etrafında konumlanır. İnsan kendini doğadan yalıtırken evlerle yeni bir uzanım kurar. Doğayı insanileştirir. Evde doğanın hayatlarını zengin bir hatıra birikimi süsler. Evler doğanın yalnızca toprağıyla, ağacıyla, otuyla irtibatlı değildir; aynı zamanda hava şartlarıyla da ahablık peyda etmiştir. Yağan yağmur ve kar, esen rüzgar ve fırtına evle mutlaka bir ilişki kurmuştur. Evin çocuğu kopan her fırtınadan yağın her yağmurdan ve kardan hatıralarına düşecek payı alırlar. Ahşap bir evin çürümüş direkleri, hezenleri, sofalarının gıcırdayan tahta döşemesi, bu çocuğun hatıralarında zenginleştirici bir pay bırakmayı sürdürür.

5. Ev ekonomik bir ortamdır: Ev insanın iş yaptığı, üretim yaptığı bir mekandır. Mutfak, ahır, oda bu mekanların alt birimleridir (Karpuz, Tarihsiz).

2. Geleneksel Türk Evi

Türklerin kullanmış oldukları evler Türk kültürünün bire bir izlerini taşımaktadır. Ortaya çıkan yapılarda, bir taraftan Orta Asya'dan getirilen kültürel değerler görülürken, diğer taraftan da Anadolu'da daha önceleri yaşamış ve coğrafyaya karakterini vermiş kültürlerin izlerini görmek de mümkündür. Netice olarak Anadolu Türk evinin oluşumunu Anadolu'nun çevresel ve kültürel ortamı ile Türklerin Orta Asya'dan getirdikleri kültürel ve mimari miras belirlemiştir. Birbirinden oldukça uzak olan bu coğrafi alanların kültürleri, belli bir sentez oluşturacak bir şekilde harmanlanmıştır.

Türk evi kavramının kökenleri göçebelik dönemine kadar uzanmaktadır. Nitekim Türklerin Anadolu'da inşa etmiş oldukları evlerin kullanım alanları Orta Asya'da kullanmış oldukları çadırlarla paralellik göstermektedir. Her ne kadar çadır göçebe yaşam şartlarına göre oluşturulmuş bir mimari birim olsa da kalıcı konut

mimarisine etkisi o kadar fazla olmuştur ki; bu da kültürün mimari yapıların şekillenmesindeki payını göstermektedir.

Asya steplerinin yaşamaya elverişsiz doğal koşulları sürekli yer değiştirme gereksinimini ortaya çıkarmış, bunun sonucu olarak da topraktan "Bağımsız Mekan" ve "Soyut Çevre" kavramları oluşmuştur. Yaşama mekanlarının doğadan koparılması ile "İçedönüklük ya da Dışa Kapalılık" şekline dönüşen bu kavramlar, Orta Asya yaşam şeklinin en önemli özelliği olan büyük aile kavramıyla birlikte, Türk evi ve çevresinde "Orta Mekan" kavramı olarak belirmiştir (Turgut, 1990; Küçükerman ve Güner, 1995, Cansever, 2009).

Göçebelikte yan yana düzenlenen yaşama birimleri olan çadırlar ile yapı içinde odaların sofa etrafında toplanması "Orta Mekan" kavramının normatif görünümüdür. Yapı içindeki odaların sofayla ilişkileri çadırdaki tek yaşama birimlerinin orta alan ilişkilerine eş olarak görülmektedir. Bu ilişki oda ölçeğinde orta alanın oluşması ve kullanımına da yansımıştır. Orta Asya çadırının iç düzeni ve genel görünümü ile Türk Evi odasının genel düzeni ve kullanma biçimi karşılaştırıldığında her iki yaşama birimi arasında öz açısından büyük benzerlikler ortaya çıkmaktadır. Göçebe yaşamdan kaynaklanan bu "sınırlayıcı, koruyucu bir yaşam çevresi" kavramı, Türk Evi mekan düzeni ile birlikte sokak örüntülerini de etkilemiştir. Konut, avlu, çıkmaz sokak, sokak ve meydan ilişkisi bir toplumsal merkez etrafına toplanan mekan kavramının kent ölçeğine yansımalarıdır. İçe dönüklük açısından bakıldığında çıkmaz sokak örüntüsü ile evlerin, orta mekanları olan sofalar ve odalardaki orta alan arasında büyük bir ilişki görülmektedir (Karpuz, Tarihsiz; Turgut, 1990; Aslanapa, 1993; Küçükerman ve Güner, 1995).

Cengiz Bektaş (2001) Geleneksel Türk Ev'ini oluşturan on ayrı ilkededen bahsetmektedir:

1. Yaşama, Doğaya, Çevre Koşullarına Uygunluk: Türk evi doğayla savaşımadan ona uymakta, doğanın kan dolaşımı içinde kalmaktadır. Çevreye (hem doğaya hem konu komşuya, topluma) saygılıdır...
2. Gerçekçilik, Akılcılık: Bu evler, olanaklarla isteklerin koşutluğunu gözetirler. "Bak bak desinler!" diye yapılmazlar... Kurguda, yapımda, gereksiz cambazlık hiç yoktur. Hiçbir gereç başkasının yerine kullanılmaz, her şey kendisidir.
3. İçten Dışa Çözüm: Tasarlanmaları içten dışa doğru başlar. Önce işlev çözümlenmektedir. Bu, dışın göz ardı edilmesi değil... Dışın güzelliği, için güzelliğinden, doğruluğundan, içtenliğinden... İçin dışa yansımalarından...
4. İç-Dış Uyuşumu: Dıştan iç okunur...
5. Tutumluluk: Ortak kullanımlar iyi belirlenmiştir... Gösteriş için boşa harcama, gerekli parayı kazanmak için yaşamı boşa harcama yoktur. Kullanılmadan kilitli tutulan oylular yoktur. Suyun, yağmurun bile damlası harcanmaz. Dumanın bile, bacadan çıkıp gitmeden sıcaklığından yararlanılır.
6. Kolaylık İkesi: Yapım yöntemi, yöntemleri, kolaylık ilkesine dayanır. En azla en çoğa ulaşmaya çabalanır. Bir çivi bile gereksiz kullanılmaz.
7. Ölçüler İnsan Vücudundan çıkar: Tahta, bir parmak kalınlığında, bir karış genişliğinde, iki kulaç uzunluğundadır. Pencere üç karış genişlikte, beş karış yükseklikte ya da bu orandadır.
8. İklima Uygunluk: Evler gün doğuşuna bakarlar. Başat rüzgar düşünülüdür.
9. Gereçler En Yakından Seçilir: Çevrenin gerecini seçince, çevreye uyum da kolaylıkla sağlanır...
10. Esneklik: Aile büyüdükçe, ev de birim birim büyüyebilir. Aile küçülünce, ev de bölünebiliyor. Evlerde kuşaktan kuşağa kimi değişiklikler yapılabilmektedir.

Bu ilkeler, yirminci yüzyılın başından başlayarak bütün Batı mimarlığını etkileyen "Modern Mimarlık Akımı"nın ilkeleriyle hiç mi hiç çatışmamaktadır; üstelik daha insancıl sonuçlar vermektedir (Bektaş, 2001: 52).

2. Çadır

Anadolu'daki Türk konut mimarisindeki iç mekanın kurulmasında, çadırdaki gibi "sistemleştirilmiş" çözümler sürdürülmüştür. Özellikle odaların kuruluşunda kullanılan sistemleştirilmiş eski yorumlar, hem bu eski yaşama geleneğinin canlı tuttuğu düşüncenin hem de çok iyi bilinen özel bir teknolojinin ürünleri olarak kabul edilmiştir. Göçebe yaşama ait olan bu mimari yapı türü elbette yerleşik hayata uyarlandığında bazı değişiklikler yaşamıştır. Nitekim taşınabilen eski mekanda bulunan ve çok amaçlı kullanılan eşyanın, denklemin, sandıkların bulunduğu alan, yerleşik mekanda, "dolap"lara dönüşmeye başlamıştır (Küçükerman

ve Güner, 1995: 26). Geleneksel Türk evi içerisindeki odanın oluşumu göçebe çadırın yerleşik düzene yansımaları olarak görülmekte, geleneksel konut göçebe geleneğin bir ürünü olarak düşünülmektedir. Bu bağlamda birbiriyle bağlantılı olan aile birimlerine ait olan göçebe çadırlarının oluşturduğu yaşama çevresi oda/sofa ilişkisini yaratacak bir evrim geçirmiş ve bugünkü geleneksel konutları oluşturmuştur. Geleneksel yaşamın bir parçası olan yatakların gündüz toplanması olgusu kültürel geçmişin bir yansıması olmuş, yüklük, dolap gibi bazı mimari elemanların varlığı yine bu gelenekle özdeşleştirilmiştir.

Türklerin Asya'dan bu yana hareketli oldukları dönemlerinde "geliştirmiş buldukları çevre kavramına dayalı olarak ne gibi ürünler oluşturdukları" sorusu, bu noktada özel bir anlam taşır. Bu teknolojileri oluştururken bir teknoloji ve hatta belki de özel bir endüstri geliştirmişlerdir. Hareket halinde geliştirilen bir mekan düşüncesi, zaman içinde durgunlaştığında, özellikle Anadolu'da çok ilgi çekici sonuçların ve ürünlerin ortaya çıkmasını etkilemiştir. Bu mekan düşüncesinin zaman içinde yarattığı ürünler, bazen Güneydoğu Anadolu'daki Türk evinin "açık orta alanları", bazen Akdeniz kıyılarındaki "açık odalar ve hayatlar", bazen de Kuzey ve Orta Anadolu evlerindeki "camlı, örtülü sofalar" olarak karşımızda durmaktadır. Hepsinde de aynı etkinin farklı yansımalarını görmek olasıdır.

"Bağımsız Mekan" kavramı göçebelikten yerleşik düzene geçildiğinde devam etmiştir. Mekan içerisindeki yaşam alanı topraktan koparılmıştır. Bunun yansıması olarak yapı içerisindeki yaşama birimleri olan odalar, birinci katta düzenlenmiştir. Göçebelik düzenin Türk Evi odalarının iç düzenine direkt olarak yansıyan diğer özellikleri, taşınabilen, halı, kilim, keçe gibi alt örtü; yatak, sandık, sedir gibi iç mekan elemanlarının organizasyonunda yansımasını bulmuştur. Bu düzenlemeler aynı ortamın gün içinde farklı eylemler için kullanılabilmesi gibi esneklik olarak betimlenebilir (Turgut, 1990).

Geleneksel Türk Evi'nde, gündüz toplanıp gece serilen yataklar, sedirlerin üzerine ya da yere yerleştirilen minderler, mekanı en etkili bir şekilde kullanmanın bir yansıması olması ile beraber, bu özelliklerin biçimsel sonuçlarıdır. Çadırda, sandıkların, yatakların bulunduğu alan, odada kapalı kullanım alanı olan dolap ve yüklüklere dönüşmüştür. Nitekim yerleşik hayata geçmiş olsa bile, "Taşınabilen bir mekan" düşüncesi, Türk evinin temelini oluşturur (Turgut, 1990). Bu düşünce yüzyıllarca süre gelen bir yaşama geleneğinin, ilkeleri, kavramları ve biçimleri ile bağlantılıdır. Bu kavramlar:

Taşınabilen üst örtü: Ev, çadır

Taşınabilen alt örtü: Halı, kilim, döşemeler

Taşınabilen iç düzen: Yatak, sandık, denk

Nihayetinde bu örtü düzeneği mimari yapının şekillenmesini belirleyen etkin/etkili hususlardır. Uygun bir toprak parçası seçilip, bu toprak üzerine "üst örtü"nün kurulması ve içine de "alt örtü"nün serilmesi yeterli olabiliyordu. Böylece doğanın bir bölümü, kolayca kurulabilen "altta ve üstteki ince bir örtü" yardımı ile yaşamak için uygun bir mekana dönüşebilmekteydi (Karpuz, Tarihsiz). Zaten yapı, canlıyı içine alan, onu evrensel boşluktan ayıran bir boşluk parçası belirlemektedir. Mimari eylemin ilk ve en öncü basamağı insanın içinde kendisini güvende hissettiği bir sınırlı hacim yaratmaktır (Kuban, 1992).

Asya'da bulunan çadırların ortasında "ateş yeri" veya "koruluk" denilen ve ateş yakmak için kullanılan yer bulunmaktadır. Bu ocak çok amaçlı kullanılan bir işlevselliğe sahiptir. Nitekim hem yemek pişirmek, hem de soğuk havalarda ısıtma için kullanılmaktadır. Girişin tam karşısında bulunan bölüme "tör" denir ve burası "yük" adı altında anılır. Gerçekte ise sandıkların, hurçların, keçe ve halıdan yapılmış olan bohçaların ve heybelerin dizildiği bir bölümdür. Girişin sağ tarafında ise "saba" denilen, bir ya da iki tane at derisinden yapılan, büyük bir kırmızı tulumu bulmaktaydı. Bazı varlıklı ailelerde bu "saba"nın bulunduğu kısım, "çiğ" denilen, hasırdan örme, nakışlı bir paravan ile iç mekandan ayrılmıştı ve bir tür kiler anlamında kullanılmaktaydı (Karpuz, Tarihsiz).

Tek çadırlı ailelerde oğul ve gelinin yatağı girişin sol tarafındaydı. Sağ tarafta yatağın yanında bulunan demir bir kazık ise, giysilerin, değerli araç gerecin asılması için kullanılmaktaydı. Böylece silahlar yatağın yanında ve hemen alınabilecek bir yerde bulunmuş oluyordu. Ayrıca her çadırda, günlük işlerde kullanılmak üzere gerekli olan, deriden yapılmış tulum ve su kapları, halı ve dokuma tezgahları, tahtadan yapılmış "çamçak" ve "tekneler" bulunmaktaydı. Çadır içerisindeki bu bölmeler Anadolu'da yalnız konut mimarisinde değil saray mimarisinde bile kendini göstermiştir. Selçuklu sultanları için inşa edilmiş olan saraylar, -I. Aleaddin Keykubat'ın Beyşehir Gölü kenarında inşa ettirdiği Kubad Abad Sarayı bunlardan birisi- sur duvarı ile çevrili

olmasına rağmen dış dünyaya açık yapılar olmalarının yanında çadıra ait mimari parçalanmalara sahiplerdir. Son derece sade yapılar olan bu sarayların odaları kullanılamayacak kadar küçük ve yetersiz oldukları için çadırlarla destekleniyor ve sarayın kullanım alanı böylece büyütülmüş oluyordu. Geleneksel Türk mimarisindeki tabiata ve iklime uygunluk başka hiçbir milletin mimarisinde görülmemektedir. Nitekim 20. yy'ın en öncü mimarı Le Corbusier 1910'lu yıllarda gördüğü İstanbul hakkında şunları söylemektedir: "Eğer New York ile İstanbul'u kıyaslayacak olursak New York'un felaket, İstanbul'un ise bir yeryüzü cenneti olduğunu söyleyebiliriz... İstanbul bir meyve bahçesidir; bizim şehirlerimiz ise taş ocakları." (Kışlalıoğlu ve Berkes,1990).

Mimari yapıların birbirleriyle oluşturdukları denge ve ahenkleri zengin bir kentçilik anlayışının yanında, Türk geleneksel yapılanmasını sosyal hizmetler açısından da ayrıcalıklı bir konuma getirmektedir. Türk mimarisinde kapılar ve binaların sahip olduğu manaya ve şekle oldukça fazla kıymet verilmiştir. Ahşap mimariye ait, sıcak ve yağmurlu iklimlere mahsus saçak mimarisi Çin ve Japon sanatlarının sembolü olan yapılara bizden geçmiştir.

3. Anadolu'da İnşa Edilen Geleneksel Türk Evi'nin Oluşumunu Belirleyen Etkenler

a. Orta Asya Kökenli Etkenler-Tarihi Etkenler

Türk evinin biçimlenmesinde Orta Asya inançlarının manevi dünyaya ait eğilimlerinin büyük etkisi olmuştur. "Göçebelik Kavramı" İslam inançları ve Anadolu'nun verileriyle belli bir oran içerisinde birleşerek, yeni bir yaşama kavramı ve biçimi ortaya çıkarmıştır. Özellikle çadırdaki tektonik yapılanmanın Anadolu'daki konut mimarisine yansması, bu etki kapsamında değerlendirilmektedir.

Gerek Orta Asya inançlarında gerekse İslam Tasavvufunda manevi tatmin ve iç yaşantı arayışı vardır. Bu gerçek, Anadolu Türk Kültürünün İslam Tasavvufunun yanında Orta Asya inançlarına benzeyen prensiplerinden etkilendiği sonucunu ortaya koymaktadır. Böylece, Orta Asya inançlarını ve geleneklerini İslam dini ile birleştiren sosyal sentez, içe dönük bir yaşantı ve dış ilişkilerdeki kısıtlı çözümler olarak özetlenebilir. Bu içe dönük yaşantı ise sadece ev içi yaşamı sokaktan gizlemek ve şimdiki kadar alışılmış bir kaniyle kadınları yabancıardan saklamak amacıyla değil, Türklerin, kendi inançları sonucu yarattıkları özel çevreye varma çabalarının sonuçlarıdır.

Şunu da ortaya koymak gerekir ki, büyük gruplar halinde Anadolu'ya gelen Oğuz boyları şehirlere ve kırsal alanlara yerleşmişler, bir çok farklı medeniyete ait unsurlarla ilgilenmişler, Bizans konutlarını kullanmış ve üzerine yeni yapılar inşa etmişlerdir. Bu yapıları inşa ederken, Orta Asya'dan getirilen değerlerin yanında Anadolu'da daha önce varlık göstermiş uygarlıklara ve Bizans mimarisine ait bazı unsurları da kullanmışlardır. Ancak bunları kullanırken kopye etmekten ziyade, unsurları birbirleriyle kaynaştırarak bir sentez yaratmışlardır (Turgut, 1990: 92). Ortaya çıkan bu sentez, dünyanın neresine giderse gitsin Türk mimarisi olarak karakteristik bir adlandırmaya tabi olmuştur. Beslendiği kaynakları taklit yapmak yerine o kaynaklardan çok daha ileri düzeyde bir strüktür ve estetik yaratmıştır.

b. Türklerden Önceki Anadolu Konut Geleneği Kökenli Etkenler Kültürel-Sosyal-Ekonomik Etkenler

Anadolu'da inşa edilen Türk Evi'ni, Anadolu'nun doğal durumu, iklimi ve bitki örtüsü elbette etkilemiştir. Bunun yanında Anadolu'da yüzyıllar boyu gelişen kültür ve medeniyetlerden kalan kültürel miras da Geleneksel Türk Evi'nin şekillenmesine katkı sağlamıştır. Anadolu'nun ilk evleri MÖ 7000'nin ortalarında Çatalhöyük'te inşa edilen, kerpiç ve ahşap malzeme ile yapılmış, tek odalı ve nadiren kilerleri olan yapılardır. Burada inşa edilen evler eldeki malzemeye göre plansız yapılmıştır.

Türkler gelmeden önceki Anadolu topraklarında kurumlaşmış olan kent ve köy düzeni, Türkler tarafından İslam dini kurallarına, Türk örf ve geleneklerine uyarlanmış, böylece konut örüntüsünde bir bireşim söz konusu olmuştur. Bu bireşimde ölçüt devamlı insan olmuştur. Türk Evi'nde, oda içinde uygulanan "kullanma alanlarının insan boyutlarının dışına çıkmaması" ilkesinde kapı, pencere, dolap ve yüküklerin üst sınırı yatay bir ahşap öge olarak ortaya çıkmaktadır.

Türk Evi ve özellikle odaların biçimlenmesi, toplum yapısının özellikleri ile sıkı sıkıya bağlıdır. Türk toplumunun sahip olduğu sosyo-kültürel değerler, geçmişin kültürel kalıntısını içerirler. Anadolu-Türk konutu da Türk toplumu gibi, farklı kültürel bileşenlerin bir sentezi sonucu oluşmuştur. Orta Asya'daki göçebe yaşam, dini inanışlar ve İslam dünya görüşü, zengin Anadolu sentezini yaratmıştır. Bu kültürel sentez, kalıplaşmış, norm haline gelmiş davranışlar ve mekan düzenleme ilkeleri olarak geleneksel Türk Evi ve odasının biçimlenmesine, mekansal özelliklerine yansımıştır.

Türk toplumunun aile yapısı, günlük hayatı ve İslam'ı yaşayışı Türk evinin tasarımını etkilemiştir. Türk evinin tasarımından süslemesine kadar her şey, Türk toplumunun, sosyal ve kültürel yapısının bir yansımasıdır. Aynı zamanda bu durum insana verdiği değer de bir göstergesidir.

Bir mimari yapının şekillenmesini belirleyen en önemli etkenlerden birisi kuşkusuz ekonomik imkanlardır. Dolayısıyla geleneksel konutların yapısını dönemin ekonomik durumu etkilemiştir. Zengin evlerin çok katlı, kaliteli malzemeli ve dönemin süsleme üsluplarına sahip olması ekonomik yapının konut mimarisine yansımaları olarak değerlendirilebilir (Turgut, 1990: 93).

c. Anadolu'nun Zengin Doğa Mirası, İklim, Arazi Yapısı Kaynaklı Etkenler-Çevresel Etkenler-Teknik Etkenler

Bir yerleşmenin örüntüsünü ve biçimini belirleyen ana etmenlerden birisi, bu yerleşmenin kurulduğu alanın doğal nitelikleridir. İnsan yapısı çevrenin doğal çevre ile ilişkileri, coğrafi ve topoğrafik karakterler, iklim koşulları, doğal kaynaklar ve doğal ulaşım yolları, oluşturulan mimari yapıların mekan biçimlenişini belirlerler (Günay ve Selman, 1994: 280).

Çevresel etkenler gerek konut mimarisinin gerekse tek birimlerin bir araya gelerek oluşturduğu kent görüntüsünü belirleyen en önemli etkenlerden birisi olarak görülmektedir. Her ne kadar kültürel ve estetiksel normlar mimari yapının şekillenmesinde belirleyici olsa da her bölgenin mimari yapıları o bölgenin çevresel şartlarından ayrı düşünülemez. Yeryüzü şekilleri ve çevrenin iklim yapısı, ortaya konulan mimari yapılanma üzerinde belirleyici bir role sahiptir. Anadolu coğrafyasının yeryüzü şekli ve iklim yapısı şu şekildedir:

1. Yeryüzü Şekilleri: Kıyıları dağlık, orta kesimleri ovalar, yüksek platolar ve havzalarla çok değişik yüzey şekillerine sahiptir.
2. İklim Yapısı: Anadolu'da yüzey şekillerine bağlı olarak değişik iklimler yaşanır. Bu değişik iklim şekilleri de mimari yapılanmalarda bölgesel farklılıkların doğmasına neden olmuştur.

Kuzey Anadolu (İlman)

İç ve Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu (karasal)

Ege, Akdeniz-Akdeniz iklimi

Anadolu'nun doğal özellikleri çok büyük değişiklikler göstermekte ve iklim yapısı çok çeşitlidir. Hatta tek bir mevsim içinde bile etkili değişikliklere sahiptir. Böylesine doğal değişikliklerin bir arada bulunması, Anadolu'da geliştirilen yeni bir mekan düşüncesini, onun biçimsel yapısını ve çevreye uyumunu doğruca ve güçlü bir şekilde etkilemiştir. Bu doğal değişiklikler, ortaya çıkan yeni mekan düşüncesinin genel kuruluşundan, malzemesine kadar çok geniş ölçüde etkili olmuştur. Kullanılan yapı malzemesindeki farklılık, Kuzey Anadolu'nun zengin ormanlarında ve ahşap kullanımına dayanan yapı düşüncesinin yanında, Orta Anadolu'da taş ve kerpiç yapı geleneği olarak kendini göstermiştir. Ama buna karşılık Batı Anadolu'nun verileri daha çok taş kullanımına, Güney Anadolu'nun verileri ise taş, ahşap kullanımına dayanan mekan kimliklerinin gelişmesinde etkili olmuştur (Asatekin, 1994: 70-71).

Böylesine çok sayıda değişik kaynaklar ve etkenler, Anadolu'da gelişen yeni bir mekan düşüncesinin bir çok değişik bölgede, değişik özellikler kazanmasında önemli rol oynamıştır. Belki de bunlar arasında, değişik iklim bölgelerinin özellikleri, Türk Evi'nin biçimlendirilmesini belirleyen en büyük etken olmuştur. Her yapı içerisinde "yaz odası", "kış odası" diye isimlendirilen ikili düzenleme vardır. Hemen bütün yapılarda, en uygun yönde, en iyi korunmuş olan odalar "kış odası" olarak planlanmış ve kolayca ısıtılacak özelliklerde

biçimlendirilmiştir. Dolayısıyla iklimsel unsurlara göre mekan belirlemesine gidilmiştir. Anadolu'nun pek çok yöresinde yazın ve kışın, ayrı ayrı özellikler taşıyan evlerde geçirilmekte olduğu bilinmektedir.

Anadolu'nun pek çok iklim bölgesinde aynı mevsim içinde bile önemli ısı değişiklikleriyle karşılaşılır. Bu yüzden, çoğu kez aynı yapının içinde hem "kışlık" hem de "yazlık" odalar ve mekanlar düzenlenmiştir. Bunun sonucunda "açık ve serin" olması istenilen odalar, genellikle şu ilkelere uygun olarak düzenlenmiştir:

Yapının içinde, serin esintilere açık ve uygun bir yönlendirme yapılmıştır.

Odalar yapının içinde, üst katta, köşede ve benzeri uygun yerleştirmelerle çözümlenmiştir.

Bunun yanı sıra ince ve geçirimli malzeme ile ince duvarlar, ince, geçirimli döşemeler ve tavanlar uygulanmıştır.

Odalar kolayca serinletilecek uygun boyutlandırma ile yapılmıştır.

Yüksek tavan, geniş açıklıklar, uygun detaylar geliştirilmiştir. Ayrıca yapının dış çevre ile ilişkilerinde, serinletmeye yardımcı olan büyük pencereler kurulmuş, iç düzenlemede de aynı amaca uygun malzeme ve teknikler seçilmiş ve en küçük ayrıntı bile bu düşünceyle ortaya çıkartılmıştır.

Buna karşılık, "kapalı-iyi korunmuş" olan kış odaları ise şu şekillere uygun olarak düzenlenmiştir:

Serin esintilere kapalı olan "uygun yönlendirme" yapılmış, ayrıca yapının içinde, ara kat, ara oda ve benzeri şekilde yerleştirmeye özen gösterilmiştir.

Yapının bu bölümlerinin kurulmasında "kalın ve geçirimsiz" malzeme kullanılmış, "kolay ısıtılmaya uygun" boyutlandırma yapılmış, alçak tavan, küçük ve korunmuş pencereler uygulanmıştır.

Ayrıca pencereler küçültülmüş ve pencere kapakları kullanılmıştır.

Anadolu'daki geleneksel konut mimarisi, fiziksel, sosyal, ekonomik ve politik etkenlerin her özel durumda oluşturduğu, en uygun çözüme ulaştıran, bir sentez ortaya koymuştur.

Anadolu-Türk kültürünün IX. yüzyıl boyunca oluşturduğu biçem farklılıklarına dayalı bölgesel sınıflama farklı kültürlerin etkilerine bağlı altı bölgeden oluşmuştur. Bunlar:

1. Kuzey Suriye ile ilişkili ve taş mimarisi ile özdeşleşen Güney Doğu Anadolu,
2. Kafkasya ile bağlantılı ve ahşap hatıllı taş mimariyi içeren Erzurum ötesi Kuzey Doğu Anadolu,
3. Ahşap iskelet sistemi kullanan Doğu Karadeniz bölgesi,
4. Yine Kuzey Suriye ile bağlantılı ve taş mimarisi nitelikli Niğde, Kayseri ve Kapadokya'yı içeren Orta Anadolu bölgesi,
5. Özünde Yeni Taş Çağı kökenli kerpiç mimari nitelikli Orta Anadolu bölgesi
6. Kerpiç dolgulu ahşap iskelet sistemin kullanıldığı Anadolu kıyıları ve Balkanlar

Bir mimari yapının oluşmasındaki en önemli etkenlerden birisi kullanılacak yapı malzemesinin tespitidir. Her mimari yapı bölgede bulunan malzemelerle inşa edilmektedir. Taşın ve ahşabın olmadığı Mezopotamya'da kerpicin, yağışlı ve ormanlık alanlarda ahşabın ya da Güneydoğu Anadolu'da olduğu gibi taşın tercih edilmesi tamamen bölgede bulunan malzemelerle ilgilidir. Bu da farklı bölgelerde farklı inşa malzemelerinin kullanılmasını belirlemiştir. Anadolu'da bölgelere göre mimari yapılarda kullanılan malzemeler:

Marmara ve Karadeniz Bölgesi-Ahşap

Doğu ve Güneydoğu Bölgesi-Taş

Orta Anadolu-Kerpiç

Ege, Akdeniz-Ahşap ve Taş

Mimari yapının oluşumu bölgesel özelliklere ve malzemenin bulunabilirliğine bağlı olarak gelişmiştir. İklimsel koşullar, yörenin bitki örtüsü, teknik kısıt, gelenekler, yapım malzeme ve tekniği en belirleyici etkenler olarak ortaya konmuştur. Ahşap, kerpiç, tuğla ve taşın kullanıldığı kargir yapım tekniği ile dolgu malzemesi

kullanılmayan, ahşap dolgu, kerpiç dolgu, tuğla dolgu ve taş dolgu olarak kullanılan ahşap iskelet sistemi arasında değişen ürünler ortaya çıkarılmıştır. Çoğunlukla bu türlerin birlikteliği çok yaygındır (Küçükerman ve Güner, 1995: 59; Asatekin, 1994: 71).

Geleneksel konutların mimari niteliklerini bölgesel farklılıklarla açıklayan iki yaklaşım vardır.

Bunun birincisi Türkiye'deki iklimsel bölgeleri ana belirleyici olarak ele alan sınıflama:

1. Ilık ve nemli Marmara ve Karadeniz bölgeleri,
2. Daha az yeşil alan içeren Orta Anadolu bölgesi
3. Sert iklim koşulları olan Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri

İkincisi ise sosyal yapı, dini içerik, malzeme kullanımına ve Türk kültürünün etkilerine göre sınıflama:

1. Doğu Toros dağlarının güneyinde, Mezopotamya kültürlerinden etkilenen bölge,
2. Hitit etkilerinin izlerini taşıyan Orta Anadolu bölgesi
3. Marmara ve Ege bölgeleri (Asatekin, 1994: 70; Cengiz Bektaş, 2001: 55).

Ön planda ya da geri plan yapılarında olsun; binaların yapı malzemesi, kentin yakın çevresinde bulunan doğal kaynaklardan sağlanırdı. Bu malzeme kentin bulunduğu çevrenin niteliklerine göre kimi zaman taş kimi zaman pişmiş toprak oluyordu. Böylece genel kent görünümünde, bir doku estetiği ve bütüncül bir armoni gerçekleştiriliyordu. Bu doğal armoni, yalnız kentsel kütlelerin birbiri ile uyumuna değil, çevresindeki doğal yapıyla kent arasında da uyum sağlıyordu. Çağımızda bile işlevselliğini yitirmemiş çoğu ortaçağ kentinin bugün de en çarpıcı ve hoşça giden yanları, çevresiyle ve kendi içinde gerçekleştirdiği bu doğal armonidir.

Anadolu coğrafyasında uzun bir zaman boyunca, genel bir deyişle çok etkili, zengin nüfus ve kültür değişimleri olmuştur. Bunun uzantısı olarak Anadolu'nun çok değişik özellikler taşıyan iklim bölgelerinde yerleşen birçok uygarlık kendi kimliklerini de bölgesel özellikler doğrultusunda geliştirmişlerdir.

Anadolu, mimari yapıların şekillenmesini belirleyen tarih ve kültür birikimleri yönünden çok kalın çizgilerle üç temel bölüme ayrılır. Bunlar kıyılar, iç bölgeler ve bu iki bölgenin yer yer karşılıklı girişimleri ile oluşan karışım bölgeleri olarak tanımlanabilir. Kıyı kuşaklarda, tarihin her döneminde, pek çok değişik uygarlık peş peşe ve hatta iç içe olarak kolayca gelişebilmiştir. O yüzden bu kuşak "dış etkilere açık bölgeler" olarak tanımlanabilir. İç bölgeler kıyılara göre daha değişik özellikler taşıyan, daha az çeşitte hareketlerle ve etkilerle karşılaşmıştır. İşte Anadolu'nun bu dış ve iç bölgesi arasındaki etkilerle bir tür "karışım kuşağı" olarak isimlendirebileceğimiz, çok ilginç bölgeler oluşmuştur. Bu bölgelerdeki evlerin, bölgenin coğrafyası ve kültür kesişmeleri ile yakından bağlantılı olduğu görülür.

Türk Evi'nin bölümlerinin tespiti ve tanımlanmasında farklı farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Ünlü mimarımız Sedat Hakkı Eldem Türk Evi'ni sofasız, dış sofalı, iç sofalı ve orta sofalı plan tipi olarak dört grupta ele alır. Plan tiplerindeki başlıca mekansal öğeler oda, eyvan ve sofadan oluşmaktadır.

4. Geleneksel Türk Konut Birimlerinde Yer Alabilecek Mekan Türleri ve İçerdikleri Mimari Elemanlar

Geleneksel Türk Evindeki plan tipleri çeşitlilik arz etmektedir.

4.1. Geleneksel Konutların Sofaya Göre Sınıflanması: Sofanın sınıflanmanın asal ögesi olduğu bakış açısı S. Hakkı Eldem tarafından ortaya konulmuştur. Türk Evi'nin tanımlanmasını amaçlayan bu görüş, geleneksel konut biriminin yalnızca ana yapısı olan "Ev" ile ilgilenmektedir (Asatekin, 1994: 67).

4.1.1. Sofasız çözüm: Sofanın ya da hayatın yerini bahçe ya da taşlığın aldığı plan tipidir.

4.1.2. Dış Sofalı Çözüm:

4.1.2.1. Yan Sofalı Çözüm: Her ikisinde de oda ya da odalar sofanın bir yanındadır.

4.1.2.2. L Sofalı: Odalar sofanın birbirine bitişik iki kenarına dizilmiştir.

4.1.2.3. U Sofalı Çözüm: Odalar sofanın üç kenarında da vardır.

4.1.3. İç Sofalı Çözüm: Sofa, karşılıklı iki kenarına dizilen odaların ortasında kalmıştır.

4.1.4. Orta Sofalı Çözüm: Sofanın dört yanında odalar vardır (Bektaş, 2001: 68-69).

4.2. Geleneksel Konutların Odaya Göre Sınıflandırılması

Geleneksel konutlarda ana belirleyicinin oda olduğu bakış açısı her odanın bir aile birimine ait olması nedeniyle esas mimari birim olduğu yargısından yola çıkmaktadır. Böylece oda biriminin tekrarlanma biçiminden tipoloji üretilmektedir. Odayı asal birim olarak ele alarak bir tipoloji geliştiren en önemli çalışma Doğan Kuban'a aittir. Anadolu konutunun doğrudan Türk-İslam aile yapısına ve ailenin sosyal tabakalaşmadaki konumuna bağlantılı olduğunu savunan Kuban, mahremiyet kavramı ile kadının aile içindeki rolünün mimari nitelikleri biçimlendirdiğini belirtmektedir. Bu bağlamda planın ana motifi oda ve önündeki yarı-açık mekan olarak düşünülmüştür (Asatekin, 1994: 69).

4.2.1. Nötr Mekan: Avlu

Bahçe, samanlık, ahır, kümes, odunluk, örtme, fırın, tandır, ocak, misafirhane, bekar odası ve hizmetçi odası gibi mekanlardan oluşur. Sebze yetiştirme, hayvancılık, yakacak hazırlığı, yemek pişirme, çamaşır yıkama, temizlik ve barınma gibi işlevselliklere sahiptir. (Bu yapılanma biçimi 8. ve 9. yüzyıl Uygur evlerinin inşa biçimi ile birebir örtüşmektedir) Sosyal açıdan ailenin ekonomik durumu ve sosyal tabakalaşmadaki konumu; ailenin ekonomik ve sosyal tabakalaşmadaki yeri; hanede hizmetli kişilerin varlığı gibi bağlantılara sahiptir. Merdiven, havuz, kuyu, çeşme, avlu kapıları bu mekandaki mimari elemanlardır. Özünde tarıma dayalı ekonominin ve aile içindeki kadın üyelerin rollerine bağımlı olarak tanımlanır (Asatekin, 1994: 79). Havuzun çevresinde bir yerde, gölgelikli bir oturma yeri (çardak, kameriye) olabilir. Bu yaşama kültürünün insanı, oldum olası, belki de bütün insanlar gibi, su sesini sever (Bektaş, 2001. 59).

4.2.2. Özelleşmiş Mekanlar: Servis mekanları.

4.2.2.1. **Mutfak:** Genelde avluda ayrı bir mekan olarak biçimlenmesinin yanında zemin katta da yer alabilir. Ocak dolap, niş ve tandır gibi mimari elemanlara sahip olup, yemek hazırlığı, aylık, günlük, yıllık yiyecek depolama gibi işlevselliğe sahiptir. Sosyal ilişkilendirme açısından mutfak ailenin büyüklüğü, yatılı hizmetçilerin varlığı, ailedeki kadın erkek ilişkilerindeki hiyerarşi ve kadının aile içi ekonomik konumu ile ilgili şartlara göre bir biçimlendirme içerisine girer.

4.2.2.2. **Depo:** Depolama mekanları yiyecek, yakacak ve eşya depolama işlevine sahiptir. Kiler, şirahane, tahıl ambarı, gibi mekanlara ve dolap ve raf gibi mimari elemanlara sahip olup yiyecek depolar. Sosyal ilişki

açısından depolama mekanları aile içi ekonominin biçimi, ailenin sosyo ekonomik tabakalaşmadaki konumuna göre bir yapılanma arz etmektedir.

4.2.2.3. Tuvalet: Avluda yer alan yapı 19. yüzyıldan itibaren yapı içerisine taşınmıştır.

4.2.2.4. Hamam: Avluda ya da ana yapının zemin katında yer alır ve ailenin yıkanma gereksinimini karşılar. Yapıyı biçimlendiren ailenin temizlik alışkanlıklarına ve toplumsal statülerine ve aile içi ilişkilerine ait bilgiler verir. Teknik kolaylık açısından mutfakla bağlantılı olduğu görülür.

4.2.2.5. Dükkan: Yapının zemin katında ve doğrudan sokağa açık olduğu görülür

4.2.3. Özelleşmemiş/ Çok Amaçlı Mekanlar: Aile içi yaşamı doğrudan etkileyen mekanlar yer alır.

4.2.3.1. Sofa: Günlük aile yaşamının ortak işlevlerinin çoğunun yer aldığı bir ana mekandır. İki ya da üç kenarında sokağa ya da manzaraya yönelmiş şekiller, geç dönem örneklerinde lavabolar, cumba ya da çıkma, eyvan ve merdivenler gibi mimari elemanlar yer alır.

4.2.3.2. Oda: Mahrem nitelikli mekan olarak kendine yeterli, yoğun kullanılan ve özelleşmemiş mekandır. Odanın konumu, yönelme, boyut, hacim, yüzey tasarımına ve malzeme kullanımına etki eder (Asatekin, 1994: 82). Kapı açılır açılmaz odanın içi görünmez. Bunu ya bir bir yaşmak duvarı (bir örtü, bir perde de olabilir) ya da kapının ters eğimli açılışı veya oda içine düzenlenen, kapının içine açıldığı dolap çözümü sağlayabilir. Bu çözüm odadakilere, kapının açılma sesini duyar duymaz toparlanma olanağı verir (Bektaş, 2001: 61) İki bölümden oluşan odanın bir yeri olan sekinin yanında gömme dolaplar düzenlenmiştir. Dış duvarlara bitişi, k ucunda "yunmalık" denilen yıkanma yeri vardır. Dolabın bir bölümü yüküktür. Yükükte yataklar, yorganlar, yastıklar durur. Akşam olunca odaya serilip yatılan yataklar yorganlar, sabahları havalandırılıp gene yüküğe kaldırılır. Yüküğün yanında açık raflar, kapaklı dolaplar vardır. Lambalık, fincanlık vb. bütün gün gerekecek her şey buradadır (Bektaş, 2001. 62).

Yatay Yüzeyler: Döşeme, seki altı, pabuçluk v.s. Sekinin biçimi, yüksekliği ve pencere ile ilişkisi kişilerin yaşam biçimleri ve dışarıyla iletişimi konusunda bilgi verir.

Dikey Yüzeyler: Duvarlar. Kaplama malzemeler ve içerideki diğer elemanlar hakkında bilgi verir. Örneğin kapılar, yapım teknikleri özen ve bezemelerin derecesine bağımlı olarak arkalarındaki mekanların mahremiyet derecesine, önemine ve işlevine ait bilgiler verirler. Pencereler de kafes, ahşap ya da demir parmaklık, kepenk, tepe penceresi çeşitlendirmeleri de hem mahremiyet hiyerarşisinin hem de yapının inşaat tarihine ilişkin bilgiler verir (Asatekin, 1994: 84).

5. Geleneksel Türk Evi'nde Cephe

Cephe mimarisinin etkili unsurlarının başında çıkma ve saçaklar gelir. Çıkma ve saçaklar yardımıyla, odaların genişletilmesi, aydınlatılması, havalandırılması, manzaraya açılması, yağmurdan korunması gibi imkanlar elde edilmiştir. Türk Evi'nin cephe tasarımında doluluk ve boşluk arasında uyum sağlanmıştır. Ayrıca çıkma, saçak ve bacalar plastik etkiler yaratmıştır. Çıkmalar-cumbalar, çiçeklerle süslü pencereler, asmalı söğütlü bahçelerle evler adeta sokakla iç içe geçmiştir. Çıkmalar birçok nedenden dolayı kullanılmıştır: Arsa çarpıklığına karşın üst katta yer kazanmak, manzara ve sokağın seyredilmesi, ışıklı ve

serinlik elde etmek için, girişin üstünde yer alan çıkmalar hem girişi belirler hem de girişi yağmur ve güneşten korur. Sürekli oturlan yerin yerden yüksek olma isteği ve cepheye estetik değer kazandırma gibi fonksiyonelliklerle kullanılmıştır. Evin cephesini örtüden ayıran duvarları yağmurdan koruyan bir mimari öge olarak saçakların fonksiyonel ve dekoratif ya da estetik olmak üzere iki önemli özelliği vardır. Fonksiyonelliği örtü çatıda toplanan suyu yan-cephe duvarlarına deşdirmeden yere akıtmak, evin cephesine gölge yapmak, rüzgarları engellemektir. Estetikselsel olarak cephede belirli bir seki yaratmak, cephenin monotonluğunu gidermek, cephenin bütünlüğünü taçlandırmaktır.

Türk Evi'nde süsleme iki türlü olur. Birincisi; duvar örgüsü sırasında yapı elemanlarına bağılı olarak yapılan süslemedir. Taş ve duvar örgülerindeki dekoratif diziler, dolma göz duvar gibi geometrik bazen bitkisel motiflerin ortaya konması gibi. İkincisi bu yapı elemanları ve mimari unsurlar üzerine bağımsız olarak yapılan süslemelerdir. Dolap ve tavan süslemelerindeki nakışlar, manzara resimleri gibi.

5.1. Dış Süsleme: Cephede daha çok yapı malzemesine bağılı olarak ortaya konan taş ve tuğla duvarların örgüsü, köşe pahları, derzle yapılan süslemedir. Çıkmalar, saçaklar ve bacalar bu gruba girer. Bağımsız taş süslemeye kapı ve pencere kemerlerinde, kat silmelerinde, konsollarda, kitabe ve çörtlenlerde rastlanır. Madeni süsleme kapılar üzerinde ahşap kiriş bağlantılarında, pencere parmaklıklarında; kapı kanatlarını taşıyan menteşelerde, demir kuşaklar, dövme çiviler, kapı tokmakları vs gibi alanlarda görülür.

Kapı tokmakları insan, hayvan figürleri şeklinde dairevi, oval, el veya hilal gibi değışik biçimlerde yapılır. Cephede ahşap süsleme kapılar, pencereler, çıkma ve saçaklarda görülür. Kapı kanatları, söğeleri ahşap oyma olarak bitkisel ve geometrik motiflerle süslenmiştir. Kat çıkmalardaki pervazla, profilli konsollar ahşap oymadır. Çıkmalarda ve saçaklarda oyma ajur ve çıkma tekniğı ile süslenmiştir. Kafes yapımı evin mahremiyetini sağlar ve dekoratif bir ögedir. Özellikle birinci katlarda, saçaklarda alçı siva üzerine geometrik, bitkisel bordürler, süslemeli panolar, figürler ve kitabeler gerçekleştirilmiştir.

5.2. İç Süsleme: İç süslemeye daha çok önem verilerek mekanların fonksiyonları süsleme ile zenginleştirilerek insan üzerinde rahatlatıcı, huzur verici bir etki yaratmıştır. Taş ocaklarda, dolaplarda su haznelerinin cephelerinde stilize bitkisel motifler, yazılar ve geometrik süslemeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Maden, menteşeler, çiviler, madeni kuşaklar üzerinde, büyük başlı çivilerle dolap kapakları, tavanlar ve çiçeklikler üzerinde süslemeler yapılmıştır. Ahşap süsleme en çok oda ve sofa tavanları, çiçeklikler, yüklükler-dolap ve ocaklarda kullanılmıştır. Geometrik kompozisyonlar, stilize ve natüralist bitkisel kompozisyonlar, sekizgen rozetler, çarkifelekler, yıldızlar, stilize ağaçlar, çiçekler tavan merkezi ve köşelerde yer alır.

İç süslemede nakış ve resim, manzara resimleri olarak kalem işi süslemelerle yapılmıştır. Geometrik motifler, bitkisel motifler, naturalist, çiçek ve meyve bukleleri, meyve ve çiçek kompozisyonları ve kent görünümüleri, hayali manzaralı, camiler, köprüler ve kulelerin kullanıldığı manzara resimleri görülen diğersüsleme unsurlarıdır.

Alçı süsleme ocakların alçı davlumbazlarında, çiçekliklerde, dolaplarda ve tavanlarda kullanılmıştır.

Çini, ocak yağmaklarında ve duvarlarda pano olarak görülür.

6. Geleneksel Türk Evi'nde Mahremiyet

Her toplum kendi kültürel değerleri doğrultusunda bir mimari yapılanma ve buna bağılı olarak da bir kent yapılanması oluşturur. Bunun en güzel örneğı Türk-İslam kentlerinde kendini gösteren çıkmaz sokaklardır. Karakteristik bir nitelik taşıyan bu sokaklara sıkça rastlanmaktadır. Kentli olma bilinci aşlayan bu sokakların gerekliliğı konusunda her ne kadar birçok farklı yorumlar yapılmış olsa da bu yorumların en çok kabul göreni, sokakların İslamiyetteki mahremiyet olgusunun bir sonucu olarak oluştuğı görüşüdür. Osmanlı yönetiminde Fas'ta çıkmaz sokakların bütün yol uzunluğuna oranı %52.4 kadarken, bu oran Cezayir'de %45.7, Kahire'de

%46.8, Şam'da %43.1 ve Halep'te %41.3 kadardır. Bunun kabul görmesinin nedeni ise İslamiyetin gizliliğe önem vermesidir (Aliağaoğlu, 2009: 197). İslam dininden kaynaklanan mahremiyet, Geleneksel Türk Evi'nde "Haremlik ve Selamlık" ayrımına neden olmuştur. Gerekli mahremiyeti sağlamak için bazen konunun misafir edileceği odalar olarak, genelde aile reisinin odası olan başodalar kullanılmıştır. Bu odanın yeri diğer odalardan daha uzaktır. Odaların sofaya olan kapılarının yanı sıra birbirleriyle direk bağlantılarının sağlanması da mahremiyet açısından değerlendirilirken, bu anlayışın mimari yapıların şekillenmesinde önemli bir rol oynadığı gözlemlenmiştir. Yapı malzemesi olarak ahşabın kullanımı bile İslami felsefedeki geçicilik kavramı ile özleştirilmektedir. Kuşkusuz bu unsurların mimari yapının gelişmesinde ve biçimlenmesinde değişik ölçüde etkili olduğu söylenebilir. Anadolu'da var olan geleneksel konutların "koşullara uygunluk"la bağlantılı bir sürecin ürünleri olduğu, bunun ise etnik ya da dini kimlik ile tümüyle özdeşleşmediği söylenebilir. Şaman, Buda ve Mani inançlarının Anadolu Türk Evi tipinin ortaya çıkmasında çok belirli bir etkisi olmamasına rağmen bütün bu inançların ortak özelliği olan, insanın doğa koşullarına boyun eğmesi ve kendini yakın çevresi içinde izole etmesi başka bir deyişle ruhi ve maddi kapanış, Türk Evi'nin ve odasının oluşmasındaki dışa kapanma özelliğinde ortaya çıkmaktadır. Böylece Orta Asya inançlarındaki mahremiyet kavramı içe dönük bir ikamet yaşam şekli İslamiyet'ten önce de Türk kültüründe var olan bir olgu olarak kendini göstermektedir (Turgut, 1990: 92). Günümüz yapıları ve şehir düzeninde, geleneksel mimarinin geliştirdiği uyumlar kaybolmuş, toplum yaşamında ciddi sıkıntıların yaşanmasına neden olmuştur. Geleneksel Türk Evi'ni oluşturan parametrelerin dikkat dışı tutulması neticesinde sağlık problemleri ciddi sıkıntılar yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Geleneksel yapılanmada tüm mekanlar iklimsel ve coğrafi etkenler, fonksiyonellik, sağlamlık, estetikle içi içe düşünülmüştür. İnce beton duvarlı evler güneşin yükselmesiyle yanmaya başlar. Geniş caddelerde asfaltın karası, sıcağı tutarak büsbütün artırır. Birkaç derecelik bu artış sıcak ülkelerde ciddi can kaybına neden olmaktadır. Nitekim Atina'da 1987'de sıcaktan dolayı ortaya çıkan 100'den fazla ölüm vakası şehir ısısının artması ve ağaçsızlıkla açıklanmıştır (Kışlalioğlu ve Berkes, 1990: 125).

İnsanın gününü anlayabilmesi için, tarihini incelemesi gerekir. Çeşitli zaman kesitlerindeki toplum yapılarının yarattığı kültürel özellikler ve buna bağlı estetik duygular ile mekan kalitelerini anlamak, kuşkusuz bugünün çevrelerini oluşturmada rehber olacaktır (Günay ve Selman, 1994: 279).

7. Sonuç

İnsan yaşamının en önemli ve bir o kadar da özel mekanı olarak değerlendirilen mimari yapılar; içerisinde, yüzyılların birikimini, sosyal yaşamışlıklarını, dönemlerin ekonomik ve teknolojik gelişmelerine ait izleri barındırmaktadır. Bu yönüyle tarihi bir birikime sahip olan bu eşsiz değerler, insanlığın nereden geldiğini ne tür değişimler yaşadığını ve ileride de ne tür oluşumlara maruz kalacağı hakkında bilgiler vermektedir. Her coğrafya, iklim ve kültür kendine göre bir mimari anlayış ortaya koymaktadır. Nitekim doğayla iç içe olarak orman içinde, kırsalda, ovada veya deniz kenarında, köyde ya da büyük kentlerde yaşayanların, bahçeli evlerde ya da gökdelenler arasında yaşamlarını geçirenlerin, yaşantılarının aynı olmadığı yapılan araştırmalarla ortaya konulmuştur. Bu değişim farklı milletlere ait fertler arasında her ne kadar kendini gösteriyor olsa da aynı durumun aynı millete ait farklı coğrafya ve iklimlere ait bölgelerde de yaşandığı görülmektedir. Çok zengin bir strüktüre sahip olan geleneksel Türk evi, Orta Asya'nın iklimsel ve coğrafi yapısına göre şekillenirken aynı zamanda bölgenin kültürel dinamiklerini de içerisinde taşımıştır. Türklerin Selçuklularla başlayan Anadolu'ya yerleşme girişimi, bir taraftan Orta Asya'daki kültürel dinamiklerin bu coğrafyaya girmesine neden olurken diğer taraftan da Anadolu'daki mimari yapıları şekillendiren oluşumlarla yeni değerlerin ortaya çıkmasına imkan hazırlamıştır. Bölgenin iklimsel ve coğrafi yapısı ile Paleolitik dönemden Selçuklulara kadar bölgede hüküm sürmüş olan farklı uygarlıklara (Asurlar, Hititler, Frigler, Urartular, Lidyalılar, Karyalılar, Romalılar, Bizanslılar vs) ait kültürel dinamikler, yeni Türk evinin şekillenmesi üzerinde etkili olmuştur. Çünkü Türkler, yeni bir coğrafyada ikamet etmeye başladıkları zaman oradaki yaşanmış kültürel değerleri hiçbir zaman görmemezlikten gelmemişler, o değerleri içselleştirmişler, alınması gereken unsurlar var ise onlardan en iyi şekilde yararlanmışlar, eldeki verileri kendi kültürel özellikleriyle birikimleriyle yeni bir senteze ulaştırmışlardır. Gerek coğrafi yapının genişliği gerek topoğrafik özellikleriyle iklimsel zenginlikleri gerekse birçok farklı uygarlığa ait kültürel unsurlardan beslenme durumu Türk evinin taşımış olduğu zenginliği ortaya koymaktadır. Tarihi bir vesika gibi geçmişe ayna tutarak aydınlatan ve geleceğe ışık saçan bu yapıların varlığının, toplum üzerindeki sembolik değeri ve psikolojik etkisi,

korunmalarının önemini ortaya koymaktadır. Ancak şu durumu da ortaya koymak gerekmektedir ki, bu geleneksel binaların korunmasına yönelik ülkemizde herhangi bir toplumsal bilincin yeterince gelişmemiş olması, getirmiş olduğu bir çok sorunuyla birlikte kentleşmenin son yıllarda beklenenden daha hızlı yol alması, buna bağlı olarak kentsel arsa rantının çok üst düzeylere çıkması, bu yapıların yapısal nedenlerinden dolayı spekülasyon aracı olması ve bunlara bir de yapıları koruyacak yeterli kaynağın bulunamaması eklenince, korunmalarının ve gelecek kuşaklara aktarılmasının oldukça zor olduğu görülmektedir.

Kaynakça

1. Aliağaoğlu, A. S. 2009. İslam Şehri. Hece Aylık Edebiyat Dergisi, 2009/150-151-152, ISSN: 1301-210X, Ankara.
2. Asatekin, G. S.1994. Anadolu'daki Geleneksel Konut Mimarisinin Biçimlenmesinde Aile-Konut Karşılıklı İlişkilerin Rolü. Kent, Planlama Politika, Sanat Tarık Okyay Anısına Yazılar, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.
3. Aslanapa, O. S.1993. Türk Sanatı Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul.
4. Bektaş, C. S.2001. Halk Yapı Sanatı, Literatür Yayınları, İstanbul.
5. Cansever, T. S.2009. İslam'da Şehir ve Mimari. Timaş Yayınları, İstanbul.
6. Günay, B.ve Selman, M. S.1994. Kentsel Görüntü ve Kentsel Estetik Örnek Kent: Ankara. Kent, Planlama Politika, Sanat Tarık Okyay Anısına Yazılar, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.
7. Karpuz, H, (Tarihsiz). Türk Sivil Mimarisi. Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji-Sanat Tarihi Bölümü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Ders Notları. Konya
8. Keleş, R. ve Hamamcı, C. S. 2002. Çevrebilim. İmge Kitabevi, Ankara.
9. Kışlalıoğlu, M. ve Berkes, F. S.1990. Çevre ve Ekoloji. Remzi Kitabevi, İstanbul.
10. Kuban, D. S.1992. Mimarlık Kavramları. Yem Yayın, İstanbul.
11. Küçükerman, Ö. ve Güner, Ş. S.1995. Anadolu Mirasında Türk Evi. Kültür Bakanlığı, İstanbul.
12. Masiero, R. S.1999. Mimaride Estetik. Dost Kitabevi, Ankara.
13. Özdenören, R. S.2009. Kent İlişkileri. İz Yayıncılık, İstanbul.
14. Roth, L., M. S.2006. Mimarlığın Öyküsü. Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
15. Tunalı, İ. S.1984. Sanat Ontolojisi. Sosyal Yayınlar, İstanbul.
16. Turgut, H. S.1990. Kültür- Davranış- Mekan Etkileşiminin Saptanmasında Kullanılabilecek Bir Yöntem. İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.
17. URL-1, 2014. http://www.mimarlarodasi.org.tr/mimarlikdergisi/index.cfm?sayfa=mimarlik&Dergi_Sayi=366&ReclD=2335 (Erişim tarihi: 25.10.2014).